

Verslag van de leerdienst over: TOEVAL OF GODSBESTIERING

De dienst werd gehouden op 16 februari 1986 in het Kruispunt te Geldrop.

Dit verslag maakte ik op verzoek. Ook nu is het geen letterlijke weergave van het gesprokene: ik sprak van aantekeningen.

Een verslag biedt de mogelijkheid op enkele punten nog wat nader in te gaan, een correctie aan te brengen en -naar ik hoop- ook nog te verduidelijken wat naar mijn gevoel wat compact moest worden gezegd in verband met de beschikbare tijd.

In de dienst werd gelezen: Openbaring 4

Gezongen werd: Psalm 111 : 1, 5 en 6

Psalm 77 : 4 en 6

Gezang 399 : 1 en 6

J.P. van der Stoel

TOEVAL OF GODSBESTIERING

Ds. G.H.Harms heeft deze leerdienst in Tweeklank aangekondigd met deze woorden: "Wie die twee woorden (toeval of Godsbestiering v.d.S.) naast elkaar ziet staan, voelt meteen de klemmende vraagtekens op zich afkomen. Er is immers een wereldhistorie met duistere verschrikkingen en diepten van demonie, maar er is ook een kleine geschiedenis van ons eigen leven, waarin we ons afvragen hoe God daarop inspeelt. Woorden als Goddelijke almacht en menselijk lijden moeten toch verbindbaar zijn . . . maar hoe?" Tot zover Ds. Harms.

Nu sta ik hier niet in deze leerdienst op de kansel met de pretentie dat ik een antwoord weet, waardoor duidelijk wordt "hoe het in elkaar zit". Met Prof. K.J.Popma deel ik steeds bewuster het bezwaar, dat de theologie zich maar al te vaak verbeeld heeft het antwoord te weten op de vraag: hoe God in elkaar zit, ook: hoe Gods bestuur in elkaar zit, hoe Gods almachtige wil zich verhoudt tot onze niet-almachtige wil, hoe het geloof in een rechtvaardig en liefdevol God te rijmen valt met het menselijk lijden, met onrecht dat mensen ondergaan, met natuurrampen die zij lijden en waarbij duizenden slachtoffers vallen, met oorlogen die miljoenen doden achterlaten (en dat is nog lang niet alle verschrikking, die oorlogen aanrichten). Daar is geen rationeel kloppend antwoord op te geven. Bovendien, als we dat antwoord wel hadden, zou het menselijk lijden er niet minder pijnlijk om zijn. We weten niet hoe het te rijmen valt: De almacht van een liefdevol God en het (alsmaar voortdurende) menselijke leed.

Moeten we er dan maar over zwijgen, over de vragen die hier niet te onderdrukken zijn? Neen, je mag kijken naar wat de bijbel zelf ons IN deze vragen aanreikt, om DAARMEE bezig te zijn in onze omgang met God. Dat wil ik vanavond met u proberen. En dan vertel ik maar mijn eigen verhaal, hoe IK met deze dingen bezig ben in mijn omgaan met God.

Nu viel in de aankondiging van Ds. Harms het woord geschiedenis. Ik denk dat het goed is eerst te proberen enig zicht te krijgen op wat met dat woord wordt bedoeld. Meestal wordt het verstaan als: wat er vroeger gebeurd is en in geschiedenisboeken geschreven staat. Maar die boeken vertellen ons niet: de geschiedenis, maar ze vertellen OVER geschiedenis. Geschiedenis zelf is niet: wat er gebeurt, maar wat je laat gebeuren. Van sommige mensen zeggen de Duitsers dat ^{ze}Epochemachend bezig zijn geweest, dat ze zo geschiedenis hebben gemaakt, dat hun daden en/of woorden een hele periode van de tijd, zelfs eeuwen hebben bepaald en beheerst. Maar ieder mens maakt geschiedenis, laat dingen gebeuren, grote of kleine, dat doet er niet toe.

Nu kunt u zeggen: dat is juist de vraag! Laten mensen inderdaad de dingen gebeuren? Maken ze geschiedenis? Dat kun je zelfs van God in twijfel trekken: maakt God wel echt geschiedenis?

Globaal genomen zijn in de loop der tijden daar drie verschillende antwoorden op gegeven, antwoorden, waarmee ik althans niet uit de voeten kan.

Ik bespreek eerst het antwoord van het DETERMINISME. Dat woord komt van determineren, bepalen, begrenzen, vaststellen. In die opvatting wordt alle doen en laten van God en mens begrensd door een macht waaronder ze niet uitkunnen. Ze leven niet maar worden geleefd door een of andere blinde macht. Zover mensen die dit antwoord geven in God geloven zijn ze: Pantheïst.

Onder pantheïsme wordt verstaan dat God en de wereld twee namen zijn voor een en dezelfde zaak. Wat zich in de schepping beweegt heet dan God, wat onbeweegbaar is heet: dode materie.

God/wereld/mensen zijn in deze visie begrepen in een onomkeerbaar groeiproces, dat of een goed resultaat zal opleveren (zo de optimisten onder hen) of een slecht (zo de pessimisten). De laatsten zijn dus de doemdenkers onder de deterministen.

Nu kan ik er niet onderuit: in deze pantheïstische visie op de geschiedenis past ook Dorothee Sölle. Ze behoort tot de optimistische richting. Ze zegt dat God geen andere handen heeft dan de onze. Die mensenhanden zullen er eenmaal in geslaagd zijn van de wereld een geheel te maken dat zij vergelijkt met een prachtige kathedraal. De bouw daarvan duurde eeuwen. En vele bouwers ervan hebben genoeg moeten nemen met het feit dat ze in hun leven maar een klein stukje aan dat gebouw hebben bijgedragen. Zo'n kathedraal bouwen duurde vroeger immers soms een paar eeuwen. Pas latere geslachten hebben het gebouw af gezien. De generaties bouwers daarvoor hebben genoeg moeten nemen met het fragment dat zij er van zagen en er aan bijdroegen. In haar boek: God heeft mensen nodig, bepleit ze dan ook eerherstel voor het pantheïsme.

In een ander boek noemt ze iedereen, die aan het eind der tijden die kathedraal ook zelf helemaal af wil zien en er binnen wil gaan een heilsegoïst. Nu bij deze verklaar ik dan zo'n heilsegoïst te zijn. Niet dat ik probeer goede dingen te doen met het motief om me die toekomst waardig te maken. Met Bonhoeffer zeg ik: ook al ZOU God niet bestaan (er dus geen nieuwe hemel en aarde door Hem worden gemaakt) dan nog doe je als Christen mee aan de navolging van Christus. Maar ik blijf daarnaast ook hopen op het aanbreken van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde zoals die ons in Openbaring 21 en 22 in 't vooruitzicht wordt gesteld. En ik blijf geloven dat de belofte, daar gedaan, waar is: de dood moet al zijn slachtoffers teruggeven, zodat ook zij kunnen deelnemen aan het feest van de bruiloft des Lams. Dat blijf ik geloven op grond van Christus'woord uit het laatste bijbelhoofdstuk: Zie IK maak ALLE dingen nieuw! Ik zou pas doemdenker worden als God inderdaad geen andere handen had dan de onze. Er is vandaag maar één paar mensenhanden nodig om de hele schepping te verwoesten door één druk op de fatale knop. En dan blijft er nog een hand ongebruikt!

God, die onontkoombaar met de wereld meegroeit: dan denk ik aan de griekse godenverhalen. Daarin wordt gesproken van Moira, volgens sommige verhalen een blinde kracht, volgens andere een god, die alle goden, ook de oppergod Zeus beheerst, maar er in elk geval voor zorgt dat de goden onontkoombaar aan hun eigen besluiten vastzitten. Het woord noodlot (anangke) is in de griekse godenverhalen dan ook niet van de lucht. Ik noem dit omdat het me doet denken aan de redeneergang van zondag 10 van de Heidelbergse Catechismus. Daarin wordt immers gezegd dat goed en kwaad ons onontkoombaar van God toekomen. Het gaat mij op dit punt van mijn verhaal om de redeneertrant, die mij teveel doet denken aan het griekse begrip: Moira. God wordt dan de grote Computer, daarin is alles wat gebeurt voorgeprogrammeerd en te zijner tijd komt het er vanzelf uitrollen: eeuwig wel en wee, zegen en vloek, voorspoed en ramp en noem het maar op. Dat is geen bijbelse gedachtegang, zoals ik straks hoop te laten zien. Zoals het ook van zondag 1 van diezelfde Catechismus onjuist is om te zeggen, dat zonder de wil van mijn hemelse Vader geen haar van mijn hoofd kan vallen. Jezus zelf zegt het anders.

In het evangelieverhaal dat zijn woorden vermeldt staan drie woordjes niet die in zondag 1 wel staan: de wil van. Jezus zegt: zonder mijn hemelse Vader enz. God is er wel bij, zegt Jezus. Maar hij zegt niet dat Hij, de Vader, het altijd en overal wil. Hij is er wel altijd bij, als er ook maar enig leed geschiedt. Maar dat is wat anders dan dat mij alle leed door Gods wil geschiedt.

Overigens valt wel te bedenken, dat Christenen in de tijd van de opstelling van de Catechismus met de woorden van zondag 1 en 10 de brandstapel zijn opgegaan. Ze hebben toch duidelijk een blijde boodschap daarin beluisterd. En dat terecht. Nog eens: daar kom ik nog op terug.

Van het DETERMINISME sprak ik tot nu toe in zijn pantheïstische versie. Er is ook een andere: de Atheïstische.

Daarin is voor God geen plaats. Het bestaan Gods wordt ontkend.

Aanhangers van dit gevoelen in het determinisme zeggen: een God, die alleen maar meegroeit in een ook hem opgelegd groeiproces, dat is geen God. Ze houden het erop, dat heel het wereldgebeuren beheerst wordt door de onontkoombare wet van oorzaak en gevolg. Daar kun je dan ook weer optimistisch of pessimistisch tegenaan kijken. Maar in elk geval: de al of niet gunstige toekomst is voorspelbaar uit wat er in het verleden tot nu toe is gebeurd. De historische wijsheid is: kijken naar het verleden en zien hoe het heden daaruit is ontstaan, want in het verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal. De geschiedenis wordt tot norm verheven. Jammer dat die wijsheid ook door een Christen als b.v. Groen van Prinsterer, de juridische pleitbezorger van de afgescheidenen uit de vorige eeuw, als christelijke wijsheid is uitgevent.

Het tweede antwoord op de vraag of God en/of mens geschiedenis maakt is dat van het:

VOLUNTARISME. Voluntas is latijn voor ons woord: wil.

De wil van God krijgt soms ook een rol toebedeeld, maar die rol stelt dan niet veel voor. Voor zover God nog een rol krijgt toebedeeld, spreken we dan van deïsme. Dat zegt: God heeft de wereldgeschiedenis wel gestart door wereld en mens te scheppen, maar daarna kijkt Hij toe wat die mensen er van maken, meestal in hoogmeed en minachting, soms ook als een stakker, die er ook niets aan kan veranderen wat de mens er van maakt. Van dat laatste een duidelijk voorbeeld in het boek van Borchert: Drauszen vor der Thür.

Daar sluit een vrouw wier man al jaren vermist is na het beëindigen van de tweede wereldoorlog een nieuwe vriendschap met een andere man. Zoals dat dan steeds in dat soort verhalen gaat: ineens staat de doodgewaande eerste man buiten aan de deur te kloppen. Wat een ellende. Als de slachtoffers zich daarmee tot God wenden, zegt deze: Meine Kinder, meine Kinder, ich kann es auch nicht ändern. M.a.w.: als jullie er een knoeiboel van maken, valt er van mij ook niets meer te verwachten.

Daarom zeggen andere aanhangers van de voluntaristische richting: zo'n God als die van het deïsme hoeven we niet. Ook zij kiezen voor het Atheïsme. Er is geen God die iets wil. Er zijn alleen mensen die willen en beslissen. En van hun beslissingen hangt alles af. Er is geen wil buiten of boven de mens, die dat veranderen kan. Of de mens goed of kwaad beslist, in elk geval: de teerling is dan geworpen. De spreuk van deze denkrichting is: de wereldgeschiedenis is het wereldgericht. Anders gezegd: de uitkomst van de geschiedenis zelf zal uitmaken of het goed of verkeerd is afgelopen, maar in elk geval kan geen andere macht dan de uitkomst nog veranderen.

De menselijke wil maakt of breekt de geschiedenis. Het woord toeval in de betekenis van: "geluk of pech gehad" speelt hier zijn heidense rol: Wie de gladgeschoren kop van de godin Fortuna niet bij de paar haren die ze op haar achterhoofd heeft op het juiste moment bij die haren weet te pakken, grijpt er naast in alle betekenissen van dit woord.

Ik kom tot een derde antwoord op de vraag: wordt er echt geschiedenis gemaakt door God en/of mensen. Dat is het antwoord van het: EXISTENTIALISME. Deze richting wordt zo genoemd omdat volgens de aanhangers ervan de mens zijn existentie, zijn bestaan, zelf moet scheppen. Het gaat de existentialisten, in één woord gezegd, dus om zelfschepping. De mens moet zichzelf en al zijn situaties telkens weer zelf scheppen. Dat moet hij doen in de naam van zijn eigen vrijheid. Daar staat de existentialist voor: voor vrijheid. Hij/zij ziet wel dat die vrijheid toch wordt beperkt. Er zijn twee beslissende grenzen aan zelfschepping: Je geboorte, die heb je niet zelf gewild, je bent op deze wereld geworpen (dus toch LOT). De tweede grens, die je niet zelf hebt gewild is: je gaat dood, dat kun je nog wel willen, maar je kunt het niet riest-willen. Weer: toch LOT. Waar blijft dan mijn vrijheid? Antwoord: ik beslis soeverein in vrijheid mijn grenzen te aanvaarden. B.v. Ik ben een boerenzoon van gereformeerde huize. Dat betekent: Je kunt boer worden net als je vader of dominee. Andere beroepen kwamen niet in aanmerking. Ik wou geen boer worden, want ik had een hekel aan koeien melken. Dus bleef dominee over. Mijn vrijheid? Dat ik koos voor mijn beperkte keuzemogelijkheid.

Duitse existentialisten hebben hun existentialistische geschiedbeschouwing niet in strijd gezien met Godsgeloof. Immers, ook God is vrijmachtig. Die kan in onze gesloten wereld ingrijpen waar en wanneer Hij maar wil. Daarom verwerpt b.v. K. Jaspers de ontmythologisering van de bijbelse opstandingsverhalen door R. Bultmann. Maar de Franse existentialisten trokken de consequentie uit het uitgangspunt van deze geschiedbeschouwing: Existentialisme is menselijke vrijmacht tot zelfschepping. Daar past volgens vele aanhangers van deze beschouwing geen geloof in God bij. Dat bedreigt immers je vrijheid. Een Verlosser past er helemaal niet bij. Dan ben je immers afhankelijk van een ander! Een existentialist moet liever in vrijheid verkiezen naar de bliksem te gaan, dan zich door een ander te laten verlossen.

In vrijheid je lot kiezen, daar gaat het om. Dat lees je bij Sartre. B.v. in zijn toneelstukken: Vuile handen, De teerling is geworpen, De Verwickelingen, Het gesloten huis. In dat laatste stuk maakt hij duidelijk wat hij bedoelt met zijn uitspraak: de naaste, dat is de hel. De hel wordt daarin juist gemaakt door een aantal mensen, die elkaar niet kunnen ontvluchten. Ze zitten wel is waar opgesloten in een prachtige salon, van alle gemakken voorzien, maar het enkele bij elkaar geworpen zijn zorgt ervoor dat in dat gesloten huis geen leven is. Niet dat je opgesloten zit is de hel, maar dat je met anderen opgesloten zit. Het krachtigst heeft de Franse wijsgeer Merleau Ponty zijn atheïsme onder woorden gebracht door te zeggen: Elke zin over God is er nog één te veel. Dat was er dan nog één te veel!

Vragen we nu aan de bijbel: wie maakt geschiedenis, dan is vanaf de eerste bladzijde het antwoord: God, de God van Israël wel te verstaan, de God die zijn volk uit Egypte heeft bevrijd, door de woestijn heeft geleid naar het beloofde land. De God, die zo geschiedenis maakt, heilsgeschiedenis, heet in die samenhang: De Almachtige (zie b.v. Openbaring 4). Het gaat om die almacht, die wij bezingen met de woorden: wat zijne liefde wil bewerken, ontzegt Hem zijn vermogen niet! Het gaat om die almacht, waarvan de engel Gabriël spreekt tot Maria. Zij heeft gehoord dat zij een Zoon zal hebben, zonder met een man gemeenschap te hebben gehad. Dan wordt ze ter bemoediging verwezen naar haar verwante, Elisabeth, een oude, jarenlang onvruchtbaar gebleken vrouw, die toch moeder van Johannes zal worden. In die samenhang zegt Gabriël: Geen woord dat van God komt zal krachteloos wezen. Gods almacht, dat is zijn overmacht, waardoor Hij al zijn ongehoorde heilsbeloften werkelijkheid doet worden.

Die almachtige God presenteert Israël ons in het Scheppingsverhaal. Dat is geschreven als Israël in Babel in ballingschap is. God belooft dan terugkeer naar het beloofde land. Om die belofte kracht bij te zetten, verwijst dan b.v. de profeet Jesaja niet alleen naar Gods handelen bij de uitredding uit Egypte, maar vooral ook naar de scheppende daden van: In den beginne. De God van Israël is geen lokale God, die door een sterkere lokale God, Bel, Mardoek van Babel, buiten spel is gezet. De God van Israël is de God der goden en de Schepper van de einden der aarde, de Gebieder over alle volkeren. In die tijd van de ballingschap ontstaat ook het scheppingsverhaal van Genesis. In den beginne schiep God hemel en aarde. En zie de aarde was woest en leeg (toehoe wabohoe staat er in het hebreuws), een ongeordende massa, waarop geen leven mogelijk was. Maar dan gaat God spreken en er komt een leefbare wereld voor God en zijn mensen samen. En in die leefbaar gemaakte wereld komt een tuin, een stuk sjaloom in alle opzichten, een plaats waar God omgaat met zijn mensen en God en mensen samen genieten van het werk van Gods hand. Dat eerste geweldige werk van schepping en ordening van hemel en aarde en van een plek waar de sjaloom heerst, mag voor het volk Gods de garantie zijn dat het Hem niet aan macht ontbreekt om het beloofde heil te verwerkelijken, ook als dat heil verspeeld is door de mens, ook als dat heil bestreden wordt door demonische machten.

Het kan een uitzichtloze strijd lijken, maar het einde is dan toch de sjaloom van Openbaring 21 en 22. God woont weer bij de mensen en er is water des levens en het geboonte des levens en allen die genodigd zijn tot het feest, kunnen mee aanzitten aan het feestmaal, want de dood moet zijn slachtoffers prijs geven. Daarom laat het boek Openbaring de BOODSCHAP (niet de LEER) van de laatste dingen voorafgaan door een loflied op de Schepper van alle dingen en wordt zijn almacht, waarmee Hij alles schiep, geprezen (Openbaring 4).

Je kunt de lofzang op Gods almacht, waarmee Hij de geschiedenis begon, alleen volhouden met het uitzicht op de voltooiing ervan: de sjaloom voor heel de schepping en voor alle volken.

Dat is de lofzang die toch ook gezongen wordt in zondag 10 van de H. Catechismus. Daar wordt het evangelie beleden, dat niets ons van Gods liefde scheiden kan. Met die boodschap gingen mensen in de tijd van Luther en Calvijn de brandstapel op. Ze geloofden dat ze niet alleen de vlammen ingingen. Ze geloofden in die Vaderhand, die de brandstapel niet aanstak (dat deden mensen), maar die op die brandstapel zijn kinderen niet loslaat. Ze wisten: niet alleen mijn haren, heel mijn lichaam verbrandt, maar niet zonder die Vaderhand, die met mij verder kan, ook als het vuur mij heeft verteerd.

God maakt het kwade goed. Daarmee blijft het kwaad van mensen wel kwaad. Maar God kan er iets goeds mee. Zo zegt Jozef het, die door zijn broers als slaaf werd verkocht, maar onderkoning van Egypte werd: wat jullie, broers, ten kwade hadden bedacht, dat heeft God gebruikt om een heel volk in het leven te houden.

Gods heil is niet te keren.

Maar: er zijn tegenkrachten. Die werken al in de ongeordende massa (de toehoe wabohoe) van het begin. Lees er de psalmen op na, die de schepping bezingen. Tegenkrachten. Vooral de mens zelf. God heeft hem niet als tegenkracht geschapen. Integendeel: God schiep de mens om Gods vertegenwoordiger te zijn op de wereld, dat is beeld Gods zijn: God vertegenwoordigen in diens heilbrengend handelen. Onder God heersen. Dat is het, zegt Genesis 1 : 26 zelf. Ook als de mens uit Gods sjaloom is verdreven (omdat hij niet genoeg had aan bijna-God, doch dat bijna wilde schrappen) en dan toch weer door God wordt opgezocht en aan Gods kant geplaatst, zingt psalm 8: Wat is de mens, dat Gij aan hem denkt, Gij hebt hem bijna-God gemaakt en doet hem heersen over de werken uwer handen.

Maar daarom moeten we ook niet gering denken over de macht van de mens, die de verkeerde keus maakte. God wees de goede weg en zei: daarheen, dat is de weg naar het leven. God wees ook de kwade weg en zei: daar niet opgaan, die weg leidt naar de dood. Toch koos de mens de laatste weg. Duidelijk zegt de bijbel: dat heeft God NIET GEWILD! Noch die keus, noch het gevolg. Toch deed de mens die keus. Dat is in alle opzichten ONVERKLAARBAAR. Als er van schuld gesproken kan worden bij de mens, dan HIER.

Je kunt niet in elk individueel leed, dat ons overkomt zeggen: eigen schuld. De vrienden van Job nemen nog steeds het woord onder ons als iemand leed treft. Altijd weer wordt op zijn minst gedacht: Hij/zij zal wel iets op zijn/haar geweten hebben. Ook de discipelen van Jezus dachten er zo over, toen ze met een blindgeborene werden geconfronteerd. Ze vroegen Jezus: heeft deze gezondigd of hebben zijn ouders wat op hun geweten. Jezus wijst dat af. Zoals God de vrienden van Job afgewezen heeft. Maar er is wel de schuld van de mens van den beginne, die de weg opging, die naar de dood leidde en verbannen werd uit de plaats van de sjaloom. Hij moest gaan naar een wereld, waarin nog veelszins het ongeordende, het tegenwerkende heerst, waar nog veel "toevallig" leed ons treft (ik spreek dan liever van ongebeuren, zie beneden).

Nu wordt telkens weer de vraag gesteld: Waarom is God eigenlijk aan de schepping begonnen? Hij was toch eeuwig in zichzelf gelukkig? Hij had het toch ook zonder zijn schepping kunnen stellen? Maar deze optie vind je in de bijbel niet terug. Dat boek spreekt in Psalm 90 wel over God als "Eer de bergen geboren waren en Gij de aarde gegrondvest had, ja van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God". Maar dat is geen theologische uitspraak. Ze wordt gedaan in samenhang met wat het eerste woord van die psalm is: Gij zijt voor ons geweest een toevlucht van geslacht tot geslacht. Om dat woord TOEVLUCHT gaat het. God was een toevlucht voor Mozes, die het voor zichzelf en samen met een hele generatie Israëlieten in de woestijn verspeeld had om het beloofde land binnen te mogen trekken. Vanuit die schuld komt Mozes tot God, die ook in die schuldsituatie zijn toevlucht is, de burcht waarin hij schuilen kan, geborgenheid vinden. En omdat God altijd al een toevlucht was in het verste verleden en blijven zal tot in de verste toekomst, bidt hij tot God, of de NU komende generatie - zeg maar de jongeren! - van Gods volk het er alstublieft beter van mag afbrengen dan de vroegere (Mozes inbegrepen), die het verknoeid heeft. Hij neemt zijn toevlucht tot God met de bede dat de komende geslachten het beter zullen doen, en daardoor Mozes'eigen werk, dat immers Gods werk was, toch niet voor niets mag blijken te zijn geweest: bevestig Gij het werk onzer handen over ons (NIET: DOOR ons!).

In verband met de verkeerde keus van de mens in den beginne en de vreselijke gevolgen van die keus, wordt ook telkens weer geopperd: Kan God dat wel verantwoorden om zo'n verantwoordelijkheid te leggen op de mens? Of: Als God almachtig is, waarom hield Hij de mens dan niet van de verkeerde keus af? Maar ook dit soort vragen is van een gehalte dat de bijbel niet kent. Ze dienen bovendien vaak als ons eigen alibi, wanneer we ons in noodsituaties bevinden, die we niet meer aankunnen, of als de geweldige nood van de wereld zwaar op ons drukt. "Waarom liet God de mens kiezen?" "Waarom keerde Hij het onheil niet?"

Het antwoord van de bijbel is: de God van Israël is een echte Bondgenoot, die zijn mensen als partners serieus neemt. De God van de bijbel heeft blijkbaar - God zij dank - niet willen fungeren als spullebaas van een marionettentheater. Hij heeft serieus gezegd: die weg leidt ten leven, die andere tot de dood. De mens koos. Die mens koos verkeerd. Nogmaals: ONVERKLAARBAAR! Maar het is wel de boodschap van de Schrift. En we leven in tijden, waarin gebleken is hoe verkeerd de mens zijn macht kan gebruiken: Vergassen, atombommen, luchtvervuilingsinstallaties, uitbuiten van zwakken en spelen met vuur, waarmee de mens in staat is zelf het oordeel van de ondergang aan zichzelf en aan heel de schepping te voltrekken.

Dit alles wil niet zeggen, dat je als gelovige daar God niet op mag aanspreken. Hij heeft toch beloofd dat de geschiedenis gaat naar de voltooiing ervan, niet naar de vernietiging. Je mag best roepen: God, waarom laat u dat allemaal maar doorgaan, dat de zwakken alsmaar verliezen van de sterken? En waarom komt er geen eind aan de demonie?

Want die is er ook: de demonie. De bijbel spreekt dan van satan: tegenstander betekent die naam. Satan, niet van den beginne een tegen-god. Een machtige, die eenmaal met vele andere machtigen tegen God koos (Judas : 6) en het paradijs binnendrong. Satan, die er vooral op uit is door zijn demonie de gelovigen ten val te brengen. Het lijden van Job is door de satan verzonnen, met het satanische oogmerk Job ertoe te brengen God vaarwel te zeggen. Telkens weer scheidt satan die situaties, waardoor mensen als Asaf tegen God stormlopen (Psalm 73).

Je moet die satanische macht niet overschatten. Als je dat wel doet gebruik je de satan als excuus voor je eigen ongeloof (komt veel voor!).

Maar onderschat hem vooral ook niet. Wie zal zeggen hoe hij de gelovigen ten val probeert te brengen door situaties als Auschwitz (maar vergeet het niet: mensen maakten Auschwitz).

Wie zal zeggen hoe hij God tegenwerkt in het natuurgebeuren (aardbevingen, overstromingen), in het telkens weer verwekken van dodelijke ziekten, om daarmee bij de mensen opnieuw de kreet te ontlokken: als er echt een God bestaat, dan hoeft het voor mij niet meer. Ik spreek in dit soort gebeurtenissen liever van ongebeuren. De satan laat dingen gebeuren, maar de bijbel laat zien dat het onheil is, ongebeuren, wat hij aanricht.

We leren van psalmisten tot God te roepen: Hoe lang nog? En: waar blijft U met uw beloften van een nooit meer te verstoren sjaloom? (Zie b.v. Psalm 22, 44 en 77). Jezus heeft Psalm 22 tot zijn eigen Psalm gemaakt: Mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten? Daar wordt dan meteen duidelijk gemaakt dat de problemen van de Psalmisten en de klachten van de Prediker (hij vooral over de absurditeit van het gebeuren) in het Nieuwe Testament niet verdwenen zijn. Ook in Openbaring 6 wordt geklaagd voor Gods troon: Hoe lang wreekt Gij ons bloed niet? Het is een klacht van martelaren voor de zaak van Jezus!

Het verhaal van de onrechtvaardige rechter, die maar geen recht wil doen, zal ook wel niet door Jezus gefantaseerd zijn! Miskotte heeft er al op gewezen, dat de klachten van het Oude Testament (Psalmen, Prediker, Job) in het Nieuwe Testament wel hun rustpunt vinden in de alles overwinnende liefde van God in Christus, maar dat dat niet betekent, dat we de God van het nieuwe tegen die van het oude uit kunnen spelen. We moeten - zegt Miskotte - van de liefde Gods, zoals we die uit het N.T. kennen, geen ideologie van lievigheid maken!

Het onverteerbare geheim van God, die zich verbergt, blijft!

Wel wordt de diepte van Gods liefde daarin duidelijk, dat Hij in het lijden van zijn Zoon met ons lijden solidair is geworden. Zoals Hij trouwens ook in het O.T. met zijn volk solidair was. Jesaja 63 zegt het duidelijk: in al hun benauwdheden was Hij benauwd. Als Israël werd geslagen, voelde Hij de slagen zelf, als Israël honger had ging Hem dat aan zijn hart, als Israël dreigde te verdorsten kon Hij dat niet aanzien. Hij leed altijd mee. Dat is wat anders dan medelijden hebben. Wie medelijden heeft, staat buiten iemands leed. Wie mee lijdt, neemt er deel aan. Zo zegt ook de schrijver van de Hebreeënbrief het: wij hebben een Hogepriester, die kan meelijden met onze zwakheden!

De waaroms mogen uit onze harten en monden opklinken tot God.

Er komt geen antwoord dat ons zegt: zo en zo steekt het in elkaar.

Er zijn echter wel een paar bijbelse houvastpunten gegeven.

Petrus heeft het over mensen die klagen dat God de vervulling van zijn beloften alsmear uitstelt. Nee, zegt Petrus, maar de Heer is lankmoedig omdat Hij niet wil dat iemand verloren gaat, maar allen tot kennis van de waarheid komen. Geen traagheid maar lankmoedigheid. Voor dat laatste woord staat in het grieks: makrothumia. Daar zit het woord thumos in, dat toorn betekent. Of God kan toornen! Gelukkig wel. Over alle ongerechtigheid en boosheid van de mensen. Maar Hij doet er lang over (makros = lang) om die toorn te laten losbarsten. Hij slaat niet onbeheerst toe. Het geslacht van Lamech kreeg nog 120 jaar om om te keren van zijn boosheid. Voor Lamech kun je ook Hitler lezen. Karel van 't Reve heeft de God van de zondvloed een schurk genoemd. Nu kun je met het verhaal van de zondvloed moeite hebben, maar je moet het niet uit zijn context halen. Ik denk dat diezelfde Karel van 't Reve graag naar de brandslang zou hebben gegrepen om Hitler en zijn bende weg te spuiten als hij de kans had gekregen.

En het is evangelie dat in Openbaring 18 in 't vooruitzicht gesteld wordt de val van Babylon, symbool van de antigoddelijke macht van alle tijden en plaatsen, een macht die zelfs in mensenlevens handelt, in zielen van mensen (hoe modern, denk aan de hersenspoelingen van de geheime politie).

Er is in de bijbel ook sprake van Gods uithoudingsvermogen: Hij verdraagt het tegenspreken van de goddelozen (brief aan de Hebreeën).

God neemt er een hele (goddelijke!) dag voor, om zijn handen uit te steken naar een weerspanning volk (Jesaja). Hij geeft heel veel tijd tot omkeer.

Wandaar!

Dan spreekt de bijbel toch echt ook over Gods pedagogie in het lijden. God doet er wat mee!

Mag ik met mezelf beginnen? Dat wij, mijn vrouw en ik, een gehandicapt kind hebben, weten de meesten van u wel. Niet iedereen weet, dat wij in hetzelfde jaar, waarin dit kind werd geboren, eerst een zeer begaafd dochttertje van 8 jaar hebben moeten begraven. Ik heb nooit de vraag gesteld: Waarom IK? Dat zou betekenen, dat ik het wel accepteer, als het mijn burens overkomt. Wel heb ik de zondag na de begrafenis gepreekt over Romeinen 8 : 23: het zuchten van Gods kinderen - met heel de schepping mee - over de slaven-dienst, die wij verrichten aan de vergankelijkheid. Daarbij heb ik nadrukkelijk onder 't oog gebracht dat de vertaling "zuchten" nergens op lijkt. Er staat een woord dat met het woord protesteren veel dichter wordt benaderd. Het woord wordt gebruikt voor de geluiden die een vrouw voortbrengt als zij baart. Zuchten? Kom nou! Een schreeuwend protest dat het zo moet!!

Ik heb ook erop gewezen, dat Gods Geest zelf mee "protesteert" tegen die slavernij: Hij komt er tegen op! Vooral door het sterven van onze "kleine" Gerry heb ik geleerd dat "berusten" onbijbels is, heidens, stoïcijns.

Ik noem vervolgens Etty Hillesum. Als je haar boek: Het verstoorde leven, leest, moet je je eerst heenbijten door plm. 100 blz., waarvan althans ik vind dat iemand aan het woord is die teveel in zichzelf zit te wroeten. Maar dan zie je daarna deze introverte mens openbloeien tot een mens, die haar vijanden metterdaad liefheeft: ook in de ergste SS-er kan ze niet een alleen-maar-slechterik zien. En ze blijft het van God gegeven leven liefhebben. Ze schort die liefde ook niet op tot betere tijden (die kwamen dan ook voor haar HIER NIET).

Tenslotte denk ik aan die Jood, die uit Italië naar Noord Afrika gevlucht, zijn vrouw en dochter sexueel slachtoffer ziet worden, de een dood, de ander naar een harem afgevoerd. Van alles beroofd zegt hij: God, je kunt me alles afnemen, maar je krijgt me niet zover, dat ik niet meer in je geloof, want ik ben een Jood en dat blijf ik.

Afsluitend: als u me vraagt: Kunt u het scheppingslied van Openbaring 4 dan toch nog echt meezingen vandaag de dag, dan antwoord ik: Als God geen andere handen heeft dan de onze, dan niet.

Als God alleen maar meelijdt met de lijdenden en niet meer kan, dan niet. Als ik Gods gebouw in de voltooiing van de geschiedenis niet mee afgebouwd mag zien, dan niet.

Dorothee Sölle heeft ergens geschreven (en dat moeten we goed tot ons door laten dringen): Zelfs de hemel kan Auschwitz niet goed maken.

Ik kan die uitspraak niet zo maar naast me neerleggen.

Sterker: ik kan die meedenken. Maar daarna denk ik toch: Zonder hemel is deze wereldgeschiedenis helemaal niet te harden. Dan moet elk gezang op het begin verstommen. Met "hemel" bedoel ik de voltooide scheppingsgeschiedenis van Openbaring 21 en 22.

In Auschwitz is geleden wat, hoe ongelooflijk ook, onze oren wel hebben gehoord en onze ogen wel hebben gezien en het is door mensenharten wel bedacht en voor medemensen bereid.

Daartegenover stelt de bijbel een heil, dat geen oor heeft gehoord, geen oog heeft gezien en geen mensenhart heeft bedacht.

Maar God heeft het bereid voor goddelozen, voor allen die de Naam van Israëls God kennen en die Naam omsluit heel de schepping en alle volken. Zonder de BOODSCHAP van de laatste dingen (eschatologie zegt de theoloog) geen lofzang voor mij op het begin.

Maar met die boodschap aan het eind van de bijbel, zing ik mee met de kerk van Openbaring 4 de lofzang op de Almachtige, die begon!

AMEN.